

Fordította: Palla Mária

„Mentsük meg a gyermekeket” Egy romániai kísérlet bemutatása

Az utóbbi három évben változások egész sora zajlott le Románia társadalmi, politikai és gazdasági életében, melyek kihatnak a gyermekvédelmi rendszerre. Országunk szociálpolitikájának főbb elemeit az ENSZ Gyermeki Jogok Egyezményének ratifikálása, új kezdeményezések megjelenése a törvényhozásban, a korrekciók a gyermekes családok állami anyagi támogatásrendszerében és az intézményi gyermekgondoskodásban bekövetkezett javulások jelentik.

1991 és 1992 folyamán észrevehetően csökkent az intézményi gondoskodásban részesülő gyermekek száma. 1993-ban azonban számuk újra emelkedésnek indult az akut problémák és a növekvő szegénység következtében. Ennek főbb okai:

- alacsony jövedelem, illetve a jövedelem hiánya, nem megfelelő életkörülmények, gyakori árváltozás, munkanélküliség, csoport- és közösségi kapcsolatok felbomlása, a társadalom szerkezetének megváltozása
- megfelelő szociális támogatási rendszer hiánya: nincsenek alkalmas intézmények, képzett szakemberek, megfelelő törvények, a szükséges anyagiak minimuma sem áll rendelkezésre
- összetett családi problémák: széthullott családok, fiatal egyedülálló szülők, a partnerek szétválása, alkoholizmus, a családtervezés és szexuális nevelés hiánya, a kultúra és oktatás alacsony szintje – ezek nyomán alakult ki az a vélemény, hogy az intézeti elhelyezés ideálisan helyettesíti a családot, legalábbis anyagi vonatkozásban

Több lehetőség is kínálkozik a nehéz helyzetben lévő gyermekek problémáinak megoldására. A **Salvati copiii** (a romániai Save the Children) közülük azt a megoldást támogatja, amelyik szerint az intézményben nevelkedő gyermekek visszakérülnek vér szerinti családjukhoz. Úgy gondoljuk, hogy ez az újraegyesítés nemcsak lehetséges, de kívánatos is, hiszen a család biztosítja a gyermek fejlődéséhez a megfelelő háttérrel és teszi lehetővé, hogy a gyermek normálisan integrálódjon a társadalomba.

A projekt célkitűzései

- bátorítani és segíteni azokat a családokat, melyek magukhoz akarják venni intézetben elhelyezett gyermekeiket
- felhívni a döntéshozó testületek és a közvélemény figyelmét arra, hogy amennyire csak lehet, kerüljék a gyermekek intézetbe helyezését
- védelmet és segítséget nyújtani a válságos helyzetben lévő nőknek
- megváltoztatni az intézményi nevelők felfogását arról, hogy mi a legjobb a gyermekeknek

- tudatosítani, hogy a gyermeknek alapvető joga van szüleivel vagy tágabb rokonságával élni, kivéve természetesen azt, amikor ez inkább árt, mint használ a gyermeknek

A gyermekek vér szerinti családjukhoz való visszahelyezését állami szervek is intézik, abban az esetben, amikor a család kéri az újraegyesítést, de ez a folyamat csak a hivatalos ügyintézését foglalja magába. Az általunk javasolt projekt ennél tágabb körű. Felvállalja, hogy havi járadékot juttat a gyermek anyjának/apjának/gondozójának, szociális segítséget kínál, megszervezi a tanácsadást, tájékoztatást nyomtatott anyagok révén is, jogi konzultációt nyújt stb.

A projekt alkotóelemei

- **preventív lépések** (azoknál a családoknál, melyek megkeresték a gyámhatóságot, vagy valamilyen szociális védelemmel foglalkozó intézményt, egészségügyi szervet, hogy gyermeküket ideiglenesen intézményben helyezték el)
- **korrigáló lépések** – a gyermek visszahelyezése az intézményből vér szerinti családjába.

A projekt időtartama: 1992. január-1994. december

Érintett területek: az ország 20 megyéje különböző történelmi-kulturális régiókban

Kísérleti csoport: 200 eset

A gyermekek kora: 0-8 év

A projektben résztvevő intézmények:

- bölcsődék (0-3 éves gyermekek)
- szülőotthonok, szülészetek
- otthonok alultáplált gyermekeknek
- intézmények óvodáskorú gyermekeknek (3-7 éves gyermekek)
- intézmények iskolás gyermekeknek (7-18 éves gyermekek)

A projektben résztvevő személyek:

- önkéntesek, szervezetünk bukaresti és maros megyei csoportjának tagjai
- a Munkaügyi és Szociális Minisztérium által javasolt munkatársak
- az Egészségügyi Minisztérium által javasolt munkatársak

Minden résztvevő önkéntesként dolgozik a projektben.

Szakképzés

A projektben dolgozók 1992-93-ban három továbbképzésen (a szociális munkások és a gyermekorvosi asszisztensek tevékenységét illetően) vettek részt. A projektnek két fő fázisáról beszélhetünk:

I. fázis – 1992.

A program kezdete, a módszertani és adminisztratív elemek kidolgozása. Bár maga a család-újraegyesítés minden esetben másképp zajlott az adott eset sajátosságaitól függően, vannak bizonyos általános vonásai is:

- vagy az intézetek személyzete, a megyei közegészségügyi hivatalok, a munkaügyi és szociálvédelmi osztályok, a gyámhatóságok irányították figyelmünket az egyes esetekre, vagy a családok közvetlenül léptek velünk kapcsolatba
- a család megkeresése és szerkezetének feltérképezése
- a gyermek intézeti elhelyezéséhez vezető okok elemzése
- elbeszélgetések a rendszerint krízishelyzetben lévő anyával
- elbeszélgetések az apával (ha egyáltalán lehetséges), hogy jogilag ismerje el magáénak a gyermeket, még ha nem is szándékozik házasságot kötni a gyermek anyjával
- elbeszélgetések a gyermek szüleivel (testvéreivel) arról, hogy milyen lehetősége van a gyermeknek a családba való visszatérésre
- kapcsolatfelvétel a tágabb rokonsággal, esetleg néhány szomszéddal, akikkel a család/egyedülálló anya kapcsolatot tart fenn
- segítségnyújtás a gyermek visszahelyezésénél előforduló nehézségek legyőzése érdekében (beszélgetések a szülőkkel, együtt vagy külön-külön, tanácsadás az anyának, hogy hogyan érvényesítse törvény adta jogait)
- kapcsolatfelvétel a gyermekkel és a gyermek szüleivel való érintkezésének elősegítése az intézet dolgozóival együttműködve; pszichikai és orvosi felkészítés az újraegyesítésre

Minden esetről összegyűjtjük annak dokumentumait, köztük munkatársunk beszámolóját az újraegyesítésről és az anya nyilatkozatát, hogy gondozni fogja gyermekét, a havi járadékot a gyermekre költi és beleegyezik, hogy az esettel foglalkozó munkatárs időközönként felkeresi. Ezután megkezdjük a járadék havonkénti kiutalását.

Az újraegyesítés nyomon követése

Munkatársunk havonta egyszer vagy kétszer ellátogat a családhoz és beszámol a koordinátornak, jelzi a család helyzetében esetleg bekövetkezett változásokat és javasolhatja a járadék kiutalásának beszüntetését, ha a gyermeket nem látják el megfelelően, újra intézetbe helyezték vagy elhunyt. Szükség esetén egészségügyi, önkormányzati és/vagy gyámhatósági szervek bevonását kérheti. A programkoordinátor vagy szervezetünk más megbízott tagja is felkeresi otthonában a visszahelyezett gyermeket. A krízishelyzetek elkerülése érdekében az anyák jogi és erkölcsi támogatását megszervezzük, valamint a gyermekgondozással kapcsolatos ingyenes oktató anyagokkal segítjük.

II. fázis – 1993.

A projekt fejlesztésére és a hosszabb távú működtetés kialakítására létrehoztunk egy számítógépes adatbázist az esetek nyilvántartására, oktatófilmet és más nyomtatott oktatóanyagokat készítettünk, melyeket ingyen rendelkezésre bocsátunk, megpróbáltuk közzismertté tenni a média által.

Tervek

- A hátrányos helyzetű nőkre vonatkozó törvényjavaslatok előkészítése és a már meglévők kidolgozása
- a családokkal való kapcsolat kialakítás és -fenntartás munkamódszereinek fejlesztése és sokoldalúbbá tétele
- megyei szintű koordináló csoportok létrehozása az újraegyesítés lebonyolítására
- jogi útmutató összeállítása a projektben érintett anyák/családok számára olyan témákról, mint például a válás, tartásdíj, apaság stb.
- olyan kézikönyv elkészítése munkatársaink és a családok számára, mely tartalmazza az anyák jogait és azon intézmények listáját, ahová segítségért fordulhatnak, útmutatót nyújt arról, hogyan léphetnek kapcsolatba a hatóságokkal, hogyan érvényesíthetik jogaikat és kérhetnek szociális segítséget, tanácsokat ad az anyáknak a családtervezés témakörében

Megfigyelések

1. Az újraegyesítésben eddig érintett összesen 193 gyermekből 133 három év alatti. Őket állítottuk figyelmünk középpontjába, mivel azoknak a gyermekeknek van a legjobb esélyük, hogy a családjukhoz történő visszahelyezésük sikerrel járjon (55 sikeres eset), akiket közvetlenül születésük után hagytak el, vagy már ekkor kérvényezték intézményi elhelyezésüket. Mindössze 50 óvodáskorú és 3 iskoláskorú gyermek vesz részt a projektben, ez utóbbiakra nem is irányulnak erőfeszítéseink.

Fontosnak tartottuk, hogy olyan gyermekeket válasszunk ki, akiket az intézményekben látogattak családtagjaik, többnyire az anya, és így szoros érzelmi kapcsolat volt közöttük, ami meggyorsította és megkönnyítette az egyesítést/újraegyesítést.

2. A gyermekek jogi helyzetéről megállapíthatjuk, hogy 69 törvényes gyermek, vagyis az apák elismerték az apaságot, a legtöbb gyermek, 118 törvénytelen, vagyis az apák nem ismerték el az apaságot, 6 esetben a helyzet még nem egyértelmű az információk hiányossága folytán.

Általában azt tanácsoljuk az anyáknak, hogy indítsák be az apasági keresetet, mivel ez a kérdés a gyermek önazonosságát érinti, és kielégíti később jelentkező kívánságát, hogy ismerje mindkét szülő kilétét.

3. Az esetek többségében az anya és gyermeke közötti kapcsolat stabil (180 esetben tartósan az anyjával él a gyermek). Viszont az apával való kapcsolat már nem ilyen egyértelmű. 91 esetben semmilyen kapcsolata sincs a gyermeknek az apjával, mivel az apa elhagyta a családot vagy a gyermek anyját, az apa kiléte ismeretlen, elhunyt vagy börtönbüntetését tölti, 82 gyermek állandó kapcsolatban van az apjával, 20 gyermek csak időnként találkozik az apjával, mert az elhagyta a családot, vagy, mert a szülők elváltak.

4. A családok jellegét tekintve fő szempontunk az volt, hogy krízishelyzetben lévő családokkal foglalkozunk, míg azon belül, hogy a partnerek milyen jogviszonyban állnak, nem volt kritérium a számunkra. 64 családban a házastársak közötti kapcsolat megértésen és az egymás iránti tiszteleten alapult, de anyagi nehézségeik voltak. Ezek többnyire sokgyermekes családok. A legmagasabb gyerekszám egy családon belül 12 volt, 69

elhagyásos esetet tártunk fel (14 esetben az apa elhagyta a családot). Ebbe a kategóriába tartoznak azok a sokgyermekes családayok, akiknek a férje nem tesz eleget törvényes kötelezettségeinek, sokuknak állandó munkahelye és állandó jövedelme sincs, vagy még a címe is ismeretlen. Ezért nagyon nehéz bírósághoz fordulni ilyenkor. Ebben a helyzetben az anyák a gyermekek után járó segélyt sem kapják meg.

55 esetben az apa elhagyta a gyermek anyját. Ebbe a kategóriába olyan férjezetlen anyák tartoznak, akik többségükben nagyon fiatalok (15 életkoruk 15-18 év), és már a terhesség ideje alatt elhagyta őket partnerük. A többi esetben a házastársak külön éltek (12), a szülők új társakkal éltek együtt (17), a gyermek alkalmi kapcsolatból született (8), a házastársak vagy élettársak átmenetileg éltek csak külön objektív okok (börtönbüntetés) miatt (7).

5. Kritériumaink között szerepelt a családok anyagi helyzete. A jelen körülmények között az országban a szegénység mértéke egyre növekszik, és mivel a társadalom mind nagyobb rétegét érinti, egyre kevesebb az esély a helyzet javulására. Egy jellemző adat a vizsgált esetekre: mind a nők, mind a férfiak közül 86 (vagyis az érintetteknek majdnem a fele) munkanélküli.

Ebben a helyzetben nehéz feladat meggyőzni egy családot, hogy vegye vissza az intézetből a gyermekét, és otthon nevelje föl.

Minél alacsonyabb a családban az iskolázottság és kulturáltság foka, annál nehezebb segítséget nyújtani a családnak, hogy a krízishelyzetet elkerüljék, és megtalálják annak a lehetőségét, hogy gyermeküknek/gyermekeiknek tisztességes életkörülményeket biztosítsanak. A projektben érintett szülők iskolázottsági szintjét tekintve megállapíthatjuk, hogy viszonylag kevés közöttük az, aki többet végzett a kötelező nyolc osztálynál (51 nő és 54 férfi), sokan pedig még azt sem fejezték be.

Fontosnak tartjuk, hogy a gyermek törvényes gondozója szakmával rendelkező személy legyen, mert e szakképzettség révén magasabb fizetést kap, ha dolgozik, illetve könnyebben talál majd munkát, ha az adott időszakban éppen munkanélküli. Sajnos, az ilyen személyek kevesen vannak (38 nő és 56 férfi). Sok nőnek (94) semmilyen szakmája nincs, a férfiak közül sok (83) pedig csak segédmunkás.

A szülőnek/törvényes gondozónak nemcsak az iskolai végzettsége, de a foglalkozása is szempontjaink között szerepelt, mert ebből következik, hogy az újraegyesítéskor majd azt követően milyen anyagi biztonságra számíthat a család, a gyermek törvényes gondozója milyen támogatásra jogosult munkaszerződése értelmében (gyermeksegély, szakszervezeti segély, lakásigénylés), mekkora a valószínűsége annak, hogy a másik szülő gyerektartást fog fizetni, ha ezt bírósági döntés előírja.

6. A családok kiválasztásánál figyelembe vettük még, hogy a gyermekek jövőbeli gondozói (többnyire az anyák) egészségesek legyenek, társadalmi viselkedésük átlagos legyen, és a gyermek is jó egészségi állapotban legyen. Viszont nem tartozott a kiválasztás szempontjai közé a szülők életkora, bár nyilvánvalóan különös figyelmet fordítottunk a 15 fiatakorú, és a 22 huszonegy év alatti anyára.

7. Egy időközi értékelés alapján elmondhatjuk, hogy a 181 esetből, amelyben 193 gyermek volt érintve (voltak ugyanis olyan esetek, amikor 2 vagy 3 gyermeket helyeztünk vissza egy családba) 92-nél (vagyis körülbelül az esetek felében) megszűnt a támogatás a jelenlegi tanulmány elkészítésének idejére. Ennek okai a következők:

- 59 esetben letelt az az egy év, ameddig, a projekt értelmében a családot támogatjuk. Ennek a periódusnak a végén a válsághelyzetet felszámoltnak

tekinthetjük, a gyermek pedig beilleszkedett a családba. A következő időszakban egy asszisztens még fel fogja keresni a családot, hogy az újraegyesítést egy hosszabb időszakban figyelemmel tudjuk kísérni.

- 2 esetben a gyermek elhunyt
- 2 esetben román családok örökbe fogadták a gyermekeket
- 2 esetet az „egyéb” kategóriába soroltunk, mivel az egyik esetben a gyermek az apával együtt elhagyta az országot, a másikban, pedig az anya új férjet választott magának, aki nem a gyermek apja volt, és így egy új család jött létre, melynek nem volt szüksége a korábban egyedülálló anyának felajánlott segítségre
- 2 esetet leállítottunk, miután a szociális munkások kiderítették, hogy a gyermeknevelésre kiutalt járadékot más célokra használták fel, és a család nem akart együttműködni a projektben a megbízott asszisztenssel
- 23 esetben a járadék kiutalását beszüntettük, mivel a gyermekeket újból intézményi nevelésbe helyezték.

Konklúzió

A bemutatott helyzet alapján megállapíthatjuk, hogy az újraegyesítés működő módszernek bizonyult az említett esetekben. Véleményünk szerint azáltal, hogy közvetlen segítséget nyújtunk a családoknak, legalább három kedvező eredményt érünk el: a gyermek családi környezetben nő fel, a vér szerinti családjához visszahelyezett gyermekek életszínvonala és iskolázottsága magasabb lesz, mint intézményi társaiké, a szociális támogatásra szánt pénzösszeget igazságosabban lehet elosztani.

Természetesen nyilvánvaló, hogy sok szempontból még lehetne tökéletesíteni munkánkat, és ezért nyitottak vagyunk viták és konstruktív javaslatok iránt.

Carmen Secăreanu